

บทคัดย่อ

งานวิจัยระบบไร่เกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสานในพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง บ้านดงดิบ ตำบลหนองใหญ่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาการทำการเกษตรในเขตพื้นที่บ้านดงดิบ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการปรับระบบการผลิตไปสู่ระบบไร่เกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน 3) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติทดลอง และ 4) เพื่อวางแนวทางการขยายผลออกไปแก่คนในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า 1) การทำเกษตรพาณิชย์ คือ มันสำปะหลังและอ้อย ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต คือ เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ชาวบ้านต้องเผชิญปัญหาด้านทุนการผลิตสูง ดินเสื่อมโทรม ผลผลิตลดลง ความเสี่ยงด้านราคาผลผลิต แหล่งอาหารตามธรรมชาติลดลง กระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ที่ผ่านมามีชาวบ้านอาศัยรายได้จากพืชเศรษฐกิจและการกู้หนี้ยืมสินมาเพื่อซื้ออาหาร แต่จากสภาพปัญหาที่กล่าวมา ชุมชนเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางสร้างระบบเกษตรทางเลือกขึ้นมา

2) แนวทางการปรับระบบการผลิตไปสู่ระบบไร่เกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน คือ การทำเกษตรผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงจากการผลิต การปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีสู่การใช้สารอินทรีย์ชีวภาพ ซึ่งจะช่วยปรับปรุงดิน ลดต้นทุนการผลิต การปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่ไร่อ้อยและมันสำปะหลังเช่น ถั่ว แตงกวา พักทอง ข้าวโพด ข้าวไร่ ซึ่งพบว่าสามารถปลูกแซมลงไปได้หรือปลูกในพื้นที่ต่างหาก ซึ่งจะช่วยเพิ่มความมั่นคงอาหารและรายได้ การลดพื้นที่ปลูกอ้อยและมันสำปะหลังลงหันมาเน้นที่การเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้มากขึ้น โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จะทำให้เกษตรกรสามารถจัดการพื้นที่ได้โดยแรงงานในครอบครัวและมีพื้นที่เหลือสำหรับการปลูกพืชผสมผสาน

3) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติทดลอง พบว่า สามารถทำได้ 4 วิธีการ ได้แก่ การเรียนรู้ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล การเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูงานนอกพื้นที่ การเรียนรู้ผ่านการทดลองปฏิบัติการร่วมกัน และ การเรียนรู้ผ่านแปลงทดลองข้าวไร่

4) แผนการขยายผลการวิจัยในชุมชน ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยกำหนดกิจกรรมการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ระดับ คือ การวิเคราะห์ในระดับครอบครัวและระดับชุมชน (2) การศึกษาดูงาน เพื่อกระตุ้นกลุ่มเป้าหมายให้เกิดความฮึกเหิม (3) การทำแปลงทดลอง เพื่อสร้างสร้างการมีส่วนร่วมในการวางแผนการผลิต (4) การรณรงค์ เช่น ประชุมสัมพันธ์เสียงตามสาย การบอกเล่าแบบปากต่อปาก และการเสนอในที่ประชุมหมู่บ้าน และ (5) การส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากอ้อย ได้แก่ การนำอ้อยก้อน การทำน้ำตาล และการทำกากน้ำตาล

แผนการขยายผลนี้ที่วิจัยและภาคีจะนำไปใช้ขยายผลในการทำงานพัฒนาบ้านดงดิบเพื่อสร้างทางเลือกในระบบเกษตรกรรมของชาวบ้านอันจะนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารของหมู่บ้านต่อไป